

ELŐSZÓ

TRAUTMANN LÁSZLÓ

„Ugyanígy a megismerhető dolgoknak sem csupán a megismerhetősége származik a Jótól, hanem ezenfelül még a létezésük és a valóságos voltak is, miközben a Jó nem valóságos létező, hanem messze túlszárnyalja a valóságos létezést méltóságával és erejével.”
[Platón Az állam, 509b, ford. Steiger Kornél].

Az ókori bölcsélet egyik eredménye napjainkban újra aktuális. Semmilyen tudományos megismerés sem nélkülözheti a Jó fogalmát, a megismerés célja az egyetemes értékrend védelme és alkalmazása. Nem érvényes az a tétel, ami az elmúlt 25-30 évben erős gyökeret eresztett Magyarországon, hogy a tudomány azonos az értékmentességgel, hogy az objektivitás az erkölcsmentes állapotot jelentené. A filozófiatörténet egésze is arra tanít bennünket, hogy megismerni csak a jó keresésével lehet, a valóság értelme platóni kifejezéssel a Jónak, úgymondhatnánk, hogy az értékrendnek az érvényesüléseként fogható fel. A Jó fogalma túl is van a valóságon, de benne is van a valóságban a platóni érvelés szerint. Annyiban van túl, amennyiben a valóság értelmezéséhez szükség van egy külső, normatív nézőpontra, annak tudására, hogy minek kell lennie. És annyiban van benne a valóságban, hogy tudásunk része azoknak az eszközöknek és döntéseknek az ismerete is, amelyek elvezetnek ehhez az állapothoz. A racionális gondolkodás az erő és az igazság egyesítésének része, az emberi méltóság forrása. Ez alapján is cáfolható az a nézet, hogy a tökéletesség és az értékrend szép eszme, de megvalósíthatatlan, és csak az erő nyelven lehet beszélni, mert a világban csak az erő számít. Platón is, de a klasszikus filozófiai hagyomány egésze is arra tanít bennünket, hogy „az igazság azt követeli, hogy az igazságot kövessük, a szükség meg azt, hogy a legerősebbet. A jog erő nélkül tehetetlen; az erő igazságosság nélkül zsarnoki. ... Össze kell tehát kapcsolni az igazságosságot az erővel, ezért vagy az igazságot kell erőssé, vagy az erőt igazságossá tennünk.” [Pascal 298. töredék]

A klasszikus filozófiai tételek a mai közgazdaságtan számára is megkerülhetetlenek. A neoliberalis közgazdaságtan tagadta az igazságosság fogalmát, és csak az erő működését tudta elképzelni a gazdaságban. Az önzést – vagy legjobban esetben az önszeretetet – tudta gazdasági hajtóerőként elfogadni, a magasabb rendű értékeket legfeljebb oly módon, hogy azok élvezetet okoznak annak, aki ad. A társadalom és a gazdaság működéséhez szükséges hierarchia alapján csak az erőt tudta elképzelni, és legfeljebb ezt szerette volna igazságossá tenni. Az érvelés szerint a piac az erő intézménye, és az erő hierarchiáját biztosítja. Ez pedig nem állja meg a helyét az új világrendben, illetve a gazdasági válság után kibontakozó tudásalapú gazdaságban. Nemcsak azért, mert a szegénység, a depriváltság, az emberi méltóságtól való megfosztás tagadhatatlan tény világunkban és hazánkban is, hanem azért is, mert ez az álláspont ellentmond a klasszikus filozófiai és vallási hagyományoknak.

A legfőbb jó fogalma, de minden vallás alapvető üzenete is az igazságos hierarchia, ami elengedhetetlen az igazságos társadalom működéséhez. A hierarchia, a tekintély nem mond ellent a szabadságnak, ellenkezőleg, ez a feltétele a szabadságnak, beleértve a gazdálkodói szabadságot is. A helyes döntéshez – ami a szabadság megvalósulása – tudásra, műveltségre és bizalomra

van szükség, és ezt az értékrend hierarchiájára támaszkodva meg lehet szerezni. E hierarchia alapja a tudás és a szeretet, ez a neoskolasztikus közgazdaságtan egyik fontos felismerése, amit a válságból való kilábalás elméleti megoldásaként kínált. A tőke-munka viszonyal nem az a baj, hogy hierarchikus, hanem az, hogy hiányzik belőle a szeretet, és ennek a viszonynak része lehet a munkás emberi méltóságától való megfosztása. A tőke-munka viszony átalakítása munkaadó és munkavállaló partneri együttműködésévé – ami az egyik fő tanulsága a 2016-ban közgazdasági Nobel-díjat kapottak munkásságának – a szeretet eszme érvényesítését, illetve érvényesíthetőségét jelenti a vállalatban. A zsarnokság ellentéte az irgalom, ahogy azt a filozófiában megfogalmazzák, és a közgazdaságtannak – beleértve a gazdaságpolitikát is – ezt érdemes szem előtt tartania elméleti modelljei kidolgozása során.

Új érvényt kap a pascali hagyomány is, amely a hit és a tudás összeegyeztethetőségét is kifejezi. A hit és a tudás partnersége a tudásalapú társadalom korában is érvényesül. A tudás a hitben való részesedés is, ahogy ezt Jacques Attali írta Pascalról szóló könyvében, és a hit a tudás megszerzésének egyik mozzanata. Ez maga a bizalom.

A Köz-Gazdaság ezen különszámával ehhez szeretnénk hozzájárulni. A nemzetközi szakmai közvéleményben élénk eszmecsere folyik a vallások és az értékrend szerepéről a közgazdaságtanban és a gazdálkodástudományokban. Ez alól a magyar közgazdász-társadalom sem vonhatja ki magát, és célunk, hogy segítsük a párbeszédet a teológia és a közgazdaságtan között. Bízom benne, hogy ez a különszám betölti szerepét e tekintetben.